

Irodalom – szerep – történet

Fábri Anna legújabb könyvének olvasásakor emlékezetünkbe idéződnek Berzsenyi Dániel sorai, melyekből a kötet címe is származik:

*„Te megbosszúlva méltóságtokat
Kihágsz nemednek szűk korlátaiból,
Mellyekbe zárva tartja vad nemem;
Kihágsz, s merészen fényesb útra térsz,
Mellyen csak a nagy férjfinyomdokok
Vezetnek a szép tiltott táj felé”*

Vajon van-e különbség – és ha van, akkor miben ragadható meg – között, ha írókról vagy női írókról beszélünk? Ha grammatikai értelemben vizsgáljuk a két kifejezést, akkor látjuk, hogy más-más az alaptag: az első esetben a nő, a női mivolt a fontos, a másodikban az íróság, s ezt bővíti, illetve jelentését szűkíti a nemet meghatározó jelző.

Fábri Anna új könyvének alcíme: *A magyar író nők története két századforduló között 1795-1905*, s ez utal arra, hogy elsősorban nőkről olvashatunk, olyan nőkről, akik részt kívántak venni irodalmunkban, akik íróként, költőként, szerkesztőként alakították az említett időszak magyar irodalmát. S ez a kiindulási pont kijelöli, hogy milyen irányokban kutatja a szerző író nőink történetét: Mi a nő státusa az irodalomban? Mik a női szerepek és szereplehetőségek? Milyenek azok az érték kategóriák és milyen ideológiák mentén nyilvánulnak meg, amelyekkel a múlt században az író nőket illették?

Fábri nem az egyes témák vagy műfajok szerint különíti el könyve részeit, hanem e fent említett kérdések kronologikus változásait vizsgálja.

A magyar író nők történetének kezdetén elsősorban csodabogárnak tartották azokat az asszonyokat, akik komolyan gondolták, hogy tollat ragadnak kezükbe, hogy a nyilvánosság számára írjanak. Olyannyira így volt ez, hogy a feltehetően csak kitalált Fannit, *Kármán József* regényalakját is valóságos személynek gondolták sokáig. S ahogy Fanni mellé odagondolták az ő tollvonásait irányító Kármánt, ugyanúgy sze-

repeltek legtöbb esetben író nőink mellett férfi patrónusok. A helyzet a 19. század első harmadában változott meg, amikor a polgári jogok kérdése körüli viták a nők helyzetére is felhívták a haza ügyében buzgólkodók figyelmét. Az általános polgárjog és egyenlőség felé vezető úton a nők is ott meneteltek, s ez az egyenlőségre való törekvés a kultúra területén, az oktatásban és az irodalmi életben is éreztette hatását. Miután kialakultak olyan jellegzetesen „női” műfajok, mint például a gyermekkönyvek, a tanítókönyvek, a család- és háztartásvezetési tanácsadók, a század második felében azért folyt a küzdelem, hogy a szépirodalom berkeibe (esztétikai és irodalomszociológiai értelemben is) bejussanak a hölgyek. Fel kellett ismerniük, hogy sajátos társadalmi helyzetük, mely elsősorban a családdal való törődésre predesztinálta őket, rendkívül megnehezíti az irodalmi pályára lépést számukra. Legalábbis ha úgy gondolják, hogy ugyanúgy teljes értékűen akarnak részt venni benne, mint a férfiak. A századfordulón és az azt követő időszakban már éppen nem az egyenlő mércék alkalmazása volt a jelszavuk, hanem a „mások a nők, éppen ezért mást kell várni tőlük” elve.

Ezen hosszú út bemutatása során elsősorban nem eszmékkel, jelszavakkal, hanem valódi életsorsokkal, nehéz élethelyzetekkel, sokszor tragédiákkal találkozunk a könyv lapjain. (A fontosabb író nők rövid életrajzait a fejezetek végén találja meg az olvasó.) A nőknek írói elismertségükért a legtöbb esetben igen komoly árat kellett fizetniük.

A kötetet, Fábri Anna más könyveihez hasonlóan, gazdag illusztrációs anyag teszi érdekesebbé, a témával foglalkozók számára használhatóbbá: sok, eddig csak kevesek által ismert női portré néz le ránk a lapokról.

A könyvben található bibliográfia a teljesség igényével készült, s bátran ajánljuk mindenkinek, aki a női irodalom kérdésében eligazodni vagy tovább kutatni kíván.

Fábri Anna irodalomszociológiai érdeklődéséhez (vagy elkötelezettségéhez) híven, a kötetet szociológia táblázatok, ki-mutatások zárják. Ezekből megtudhatjuk, hogy milyen volt a két századforduló között fellépő írónők származása, felekezeti megoszlása, társadalmi rangja, családi állapota. Különösen figyelemre méltóak azok a részek, amelyek azt mutatják be, hogy az írónők családi kapcsolataik (férjük, testvéreik, szüleik, sógoraik) révén, hogyan kötődtek az irodalmi élethez. Ebből a szempontból modell értékű a három Csajághy lány (Júlia, Erzsébet és Laura) rokonsága: a férjük közül Bajza József és Vörösmarty Mihály a korszak meghatározó irodalmára, Júlia lánya a híres írónő, Bajza Lenke, Erzsébet veje a lapszerkesztő Vachott Sándor, míg Laura veje, a későbbi miniszterelnök Széll Kálmán.

Laura rokonsága: a férjük közül Bajza József és Vörösmarty Mihály a korszak meghatározó irodalmára, Júlia lánya a híres írónő, Bajza Lenke, Erzsébet veje a lapszerkesztő Vachott Sándor, míg Laura veje, a későbbi miniszterelnök Széll Kálmán.

Tanulságosak azok a táblázatok is, amelyek az egyes irodalmi műfajok szerint vizsgálják az írónők pályáját. Ezekből a táblázatokból megtudhatjuk, hogy míg

arányaiban a közhasznú és ismeretterjesztő irodalom mind az arisztokrata, mind a nemes származású hölgyek körében népszerű és sokak által művelt műfaj volt, addig a költészet területén a nemes kisasszonyok aránya messze felülmúlja az arisztokrata comtesse-ekét, baronesse-ekét. Érdekes az is, hogy a katolikusok a gyermek, és ifjúsági irodalom, valamint a műfordítás terén található nagyobb számmal, míg a reformátusok az ismeretterjesztő irodalom és a költészet területén

alkottak többet. A kötetet egy időrendi táblázat zárja, melyben a nőkkel kapcsolatos legfontosabb dátumokat találja az olvasó: művek megjelenési idejét, a nőkre vonatkozó törvények megszületésének, illetve nőnevelők megnyitásának időpontját stb. Ez a segédlet gyors és pontos eligazodást ad a külföldi és magyarországi események között.

A recenzens csak üdvözölni tudja, hogy irodalomtörténetünk jeles kutatója ebbe az eddig nem eléggé méltatott irányba fordult, s hogy egy, jelen tudásunkat összefoglaló alapmunkát adott az olvasók kezébe.

dult, s hogy egy, jelen tudásunkat összefoglaló alapmunkát adott az olvasók kezébe.

Fábri Anna: „A tiltott szép táj felé”. A magyar írónők két századforduló között 1795–1905. Kortárs Kiadó, Bp. 1996, 250 old.

Thimár Attila

Különösen figyelemre méltóak azok a részek, amelyek azt mutatják be, hogy az írónők családi kapcsolataik (férjük, testvéreik, szüleik, sógoraik) révén, hogyan kötődtek az irodalmi élethez. Ebből a szempontból modell értékű a három Csajághy lány (Júlia, Erzsébet és Laura) rokonsága: a férjük közül Bajza József és Vörösmarty Mihály a korszak meghatározó irodalmára, Júlia lánya a híres írónő, Bajza Lenke, Erzsébet veje a lapszerkesztő Vachott Sándor, míg Laura veje, a későbbi miniszterelnök Széll Kálmán.